

Iraniërs in Nederland

Thomas Hessels ¹⁾

Op 1 januari 2003 woonden er in ons land ruim 28 duizend Iraniërs. Zij vormen een van de grotere nieuwe herkomst-groeperingen. Hun komst is het directe gevolg van de islamitische revolutie van 1979, toen sjah Mohamed Reza Pahlavi werd verdreven door ayatollah Khomeini. Nog steeds is Iran een islamitische republiek, hoewel er tekenen zijn die wijzen op meer politieke vrijheid. In dit artikel worden de belangrijkste demografische gegevens van Iraniërs in Nederland weergegeven. Tevens wordt een schets gegeven van hun integratiepositie.

1. Demografische gegevens

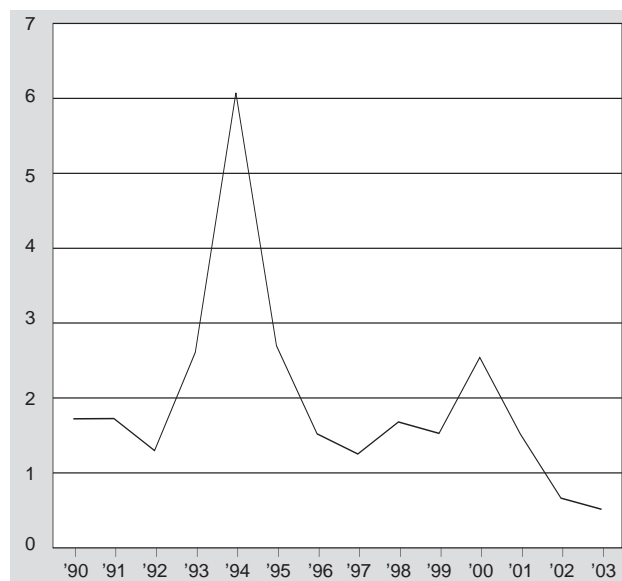
Op 1 januari 2003 waren er ruim 28 duizend personen van Iraanse herkomst ingeschreven in de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens (GBA). Het betreft verblijfsrechtigen van Iraanse origine van de eerste en de tweede generatie. Dit aantal is inclusief Iraniërs die reeds tot Nederlands onderdaan zijn genaturaliseerd. Tussen 1996 en 2002 hebben ruim 10 duizend Iraniërs door naturalisatie het Nederlanderschap verkregen. Terwijl de immigratie naar Nederland doorgaat met gemiddeld 2 duizend personen per jaar in de periode 1996–2002, is de emigratie met gemiddeld 400 personen per jaar (600 in 2002) betrekkelijk gering. De natuurlijke groei ligt gemiddeld op ongeveer 300 per jaar.

Van de lidstaten van de Europese Unie kreeg Duitsland in de periode 1997–2001 de meeste asiolverzoeken uit Iran (bijna 19 duizend), gevolgd door het Verenigd Koninkrijk (11 duizend) en Nederland (bijna 9 duizend). In totaal wer-

den er in deze periode in de EU-landen bijna 60 duizend asiolverzoeken ingediend (staat 1).

Sinds 2002 is er een aanmerkelijke daling van het aantal asiolverzoeken van Iraniërs in Nederland te constateren (grafiek 1). In eerdere jaren lag het aantal asiolverzoeken op gemiddeld 2 duizend, met een uitschieter in 1994 van 6 duizend. In 2002 daalde het aantal asiolverzoekers tot onder de duizend, om in 2003 nog verder te dalen.

1. In Nederland ingediende asiolverzoeken door Iraniërs, 1990–2003

Staat 1
Asielaanvragen van Iraniërs in 13 Europese landen, 1997–2001

	1997	1998	1999	2000	2001	Totaal 1997–2001
Duitsland	3 896	2 956	3 403	4 886	3 450	18 591
Verenigd Koninkrijk	585	745	1 319	5 169	3 345	11 163
Nederland	1 253	1 679	1 527	2 543	1 519	8 521
Oostenrijk	.	.	3 343	2 559	730	6 632
België	95	101	165	3 183	1 164	4 708
Zweden	351	613	854	739	780	3 337
Zwitserland	126	172	213	727	337	1 575
Noorwegen	138	270	350	327	412	1 497
Denemarken	158	170	184	378	326	1 216
Frankrijk	134	153	188	328	188	991
Spanje	168	79	79	77	29	432
Finland	23	46	50	50	56	225
Ierland	1	1	3	24	27	56
Totaal	6 928	6 985	11 678	20 990	12 363	58 944

Bron: UNHCR Statistics.

¹⁾ Mr. T. Hessels is werkzaam als senior beleidsmedewerker bij de Directie Coördinatie Integratiebeleid Minderheden van het ministerie van Justitie. Meninge in dit artikel hoeven niet overeen te komen met het standpunt van het CBS.

Basisgegevens over Iran

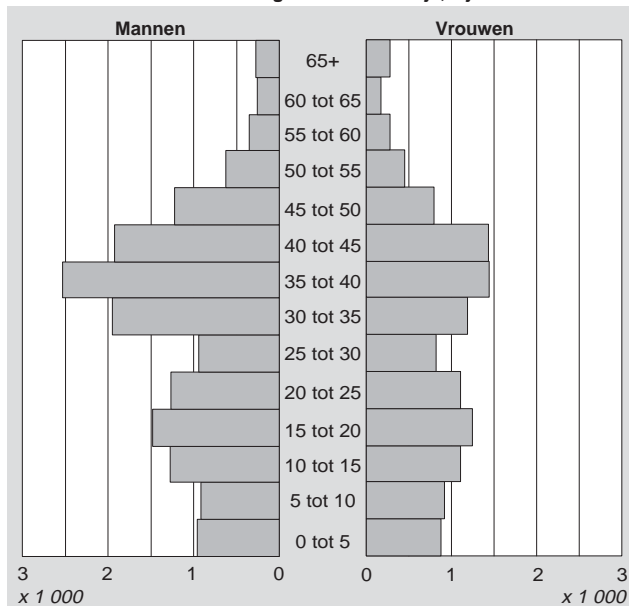
Iran is ongeveer 40 keer groter dan Nederland. Het grootste deel bestaat uit een bergachtig plateau, een woestijn die een derde van het land bestrijkt en smalle kustvlaktes in het zuiden en het noorden. In de hoofdstad Teheran, die in de noordelijke hoogvlakte ligt, zijn de winters vrij koud met sneeuw en de zomers heet en droog met temperaturen tot soms boven 40 graden Celsius. Het aantal inwoners wordt geschat op 65 miljoen, waarvan 12 miljoen in Teheran. De bevolking is merendeels sjietisch moslim. Sinds de islamitische revolutie zijn 3 à 5 miljoen burgers het land ontvlucht. Aan de grenzen met Afghanistan en Irak wonen vluchtelingen uit die landen.

In het huidige Iran zijn de regels en gebruiken van de islam met alle terreinen van de samenleving verweven. De vrouw is ondergeschikt aan de man, en dient buiten de deur te allen tijde een sluier te dragen. Op gebieden als onderwijs en sport zijn de seksen streng gescheiden. Vrouwen zijn uitgesloten van rechterlijke, religieuze en militaire functies.

Sinds 1908 is de winning van aardolie de belangrijkste inkomstenbron. Met de islamitische republiek is er nadruk gelegd op landbouw, kleine industrieën en coöperaties, en zijn de basisindustrieën genaturaliseerd. De economie is de laatste jaren niet stabiel en er is een gebrek aan werkgelegenheid. De combinatie van beperkte vrijheid en een kwijnende economie drijft een toenemend aantal jongeren ertoe een toekomst buiten Iran te zoeken (COA, 2002; Hessels, 2002).

Onder de Iraniërs in Nederland bevinden zich betrekkelijk veel jongeren. Ongeveer 40 procent is jonger dan 25 jaar (grafiek 2). Eveneens ongeveer 40 procent is dertiger of veertiger. Het merendeel van hen is gedurende de afgelopen 25 jaar als asielzoeker naar Nederland gekomen. Een klein deel arriveerde tussen 1981 en 2001 als uitgenodigd vluchteling. Een op de drie Iraniërs in Nederland is thuis-

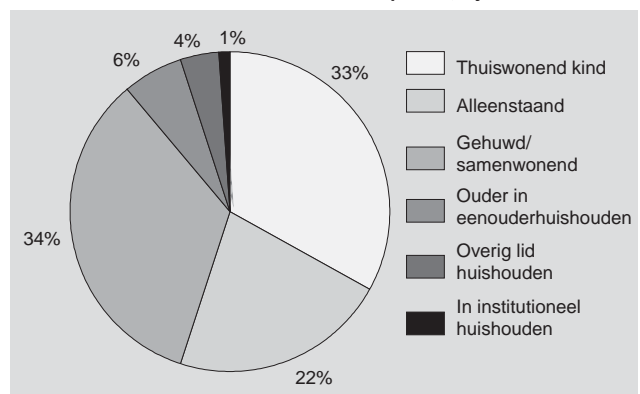
2. Iraniërs in Nederland naar geslacht en leeftijd, 1 januari 2003

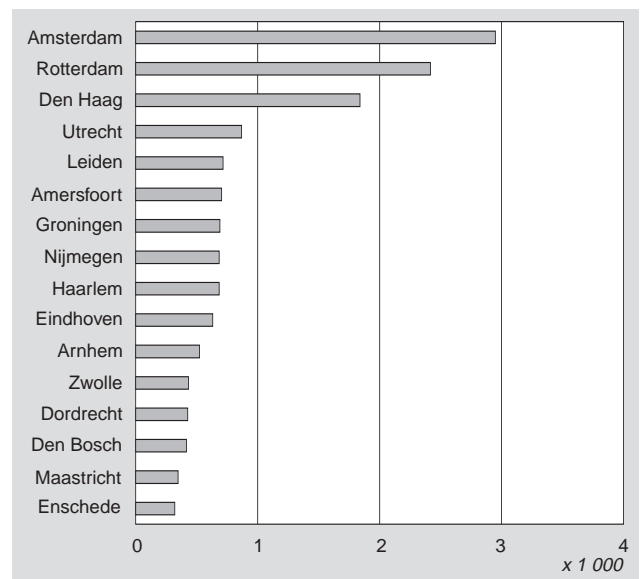
wonend kind (grafiek 3). Eveneens een op de drie woont gehuwd of ongehuwd samen. Ruim één op de vijf Iraniërs in Nederland is alleenstaand.

Ruim de helft van de Iraniërs woont in de randstedelijke provincies Zuid-Holland, Noord-Holland en Utrecht (met respectievelijk 28, 19 en 9 procent van het totaal). Verder wonen betrekkelijk veel Iraniërs in Gelderland, Noord-Brabant en Flevoland (elk 8 à 10 procent). De stedelijke agglomeratie met de meeste Iraniërs is Amsterdam (bijna 3 duizend), gevolgd door Rotterdam en Den Haag (grafiek 4). In de overige grote gemeenten bedraagt het aantal Iraniërs enkele honderden.

3. Iraniërs in Nederland naar huishoudenspositie, 1 januari 2003

4. Grootstedelijke agglomeraties met 300 of meer Iraniërs, 1 januari 2003

2. Integratiepositie

Over de integratiepositie van Iraniërs in Nederland zijn geen recente gegevens beschikbaar. Enig inzicht biedt het onderzoek van Van den Tillaart et al. (2000) over de integratie van vijf nieuwe etnische groepen in Nederland, waaronder Iraniërs. Voor dit onderzoek werden 112 Iraniërs geïnterviewd, alsmede hun partners en kinderen. Onderstaande beschrijvingen zijn hoofdzakelijk gebaseerd op dit onderzoek. In het najaar van 2004 verschijnt de 'Integratiemonitor nieuwe etnische groepen', die een actue-

Recente politieke geschiedenis van Iran

De recente geschiedenis van Iran begint met sjah Reza Pahlavi in 1926. Hij introduceert westerse hervormingen en beperkt de invloed van de islam. In 1941 volgt zijn zoon Mohamed Reza hem op. Afgezien van een korte periode tussen 1951 en 1953 blijft Mohamed Reza aan de macht tot de islamitische revolutie onder leiding van ayatollah Khomeini in 1979. Deze revolutie leidt tot belangrijke sociale veranderingen, met een programma van desecularisatie van politiek, onderwijs en rechtspraak.

Tussen 1980 en 1988 is Iran in oorlog met Irak over omstreken grondgebied. De oorlog kost honderdduizenden Iraniërs het leven en leidt tot strenge vervolging van linkse activisten, separatistische Koerden en leden van religieuze minderheden, van wie velen het leven verliezen. In 1989 breekt een internationale rel uit als Khomeini tegen de Brits-Indiase schrijver Salman Rushdie met een fatwa de doodstraf uitspreekt vanwege de publicatie van het boek 'The Satanic Verses' ('De Duivelsverzen').

Na de dood van Khomeini in 1989 winnen de meer gematigde geestelijken langzaam aan invloed. Ayatollah Khamenei wordt aangewezen als nieuw politiek en geestelijk leider en Rafsanjani als president. In 1997 wordt Mohammed Khatami gekozen als opvolger van Rafsanjani. Het naar meer vrijheid snakkende deel van de bevolking ziet hem als alternatief voor de conservatieve geestelijken. Khatami probeert een islamitische vorm van een wereldlijke maatschappij te vestigen en het isolement van de islamitische republiek op te heffen, maar zijn politieke mogelijkheden blijken uiteindelijk beperkt. De Geestelijk Leider en de Raad van Hoeders hebben de bevoegdheid om alle belangrijke politieke besluiten met een veto te treffen. Een bewijs hiervan is de uitsluiting door de Raad van Hoeders van tweeduizend hervormingsgezinde kandidaten van deelname aan de parlementsverkiezingen in februari 2004, wegens 'gebrek aan respect voor de islam' en 'gebrek aan trouw aan de Grondwet en de Valayat-e Faqih' (het beginsel dat de religie boven de politiek gaat; ministerie van Buitenlandse Zaken, 2003; Hessels, 2002).

ler en representatiever beeld zal schetsen van de situatie van Iraniërs in Nederland. De Integratiemonitor wordt uitgebracht door het Sociaal en Cultureel Planbureau, in samenwerking met het Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Algemeen

Gemiddeld zijn de Iraniërs die in Nederland wonen goed opgeleid. De meesten zijn afkomstig uit de steden en spraken al bij aankomst in Nederland Engels. Zij behoorden in Iran tot het moderne deel van de bevolking en onderhielden een westerse levensstijl. Een klein deel, voornamelijk bestaande uit Iraanse Koerden, is afkomstig van het platteland.

Aankomende Iraniërs moesten sterk wennen aan de Nederlandse samenleving. Men leefde in de veronderstelling hier een materiële positie te kunnen verwerven die vergelijkbaar zou zijn met die in het eigen land. De succesvolle Iraanse gemeenschap in de Verenigde Staten en Canada

gold daarbij als voorbeeld. De realiteit is echter dat de Nederlandse samenleving, met haar gereguleerde economische structuur, aan nieuwkomers minder mogelijkheden biedt dan het geval is in landen met meer liberale economieën (Ghorashi, 2003).

Het besef om economisch weer vanaf het nulpunt te moeten beginnen, is voor veel Iraniërs dan ook een schok geweest. Men ervaart het als wrang om gerelateerd te worden aan laagopgeleide, 'etnische minderheden' en compenseert dit nogal eens door de eerste tijd Engels te blijven spreken.

Arbeidsmarkt

Het is voor de meeste Iraniërs in Nederland een lange en zware weg om een goede positie op de arbeidsmarkt te verwerven, temeer daar men posities ambieert in de hogere echelons. Uit het onderzoek van Van den Tillaart (2000) blijkt dat ongeveer de helft van de Iraniërs die werk zoeken daadwerkelijk een baan vindt. Iraniërs met een technische opleiding die in Nederland bijscholing hebben gekregen, zijn het meest kansrijk. Het succesvolst zijn de jonge Iraniërs die een volledig Nederlandse opleiding hebben doorlopen. Verder hebben Iraniërs in Nederland ook werk gevonden in de medische en de dienstverlenende sector. Voor de integratiepositie is dit economische gegeven niet onbelangrijk. Degenen die werk op het gewenste niveau hebben gevonden, blijken namelijk veel tevredener dan degenen die werkloos zijn of onder hun niveau werken. Sommigen hebben eigen bedrijfjes in de handel, horeca of dienstverlening opgezet. Uit het onderzoek 'Monitor etnisch ondernemerschap' (Van den Tillaart, 2001) blijkt dat er 620 Iraanse ondernemers actief waren in 2000. Hun succes is echter beperkt; de helft haakt binnen drie jaar af.

Onderwijs

Het middelbaar onderwijsstelsel in Iran is gebaseerd op de Amerikaanse high school. Zoals gezegd zijn de meeste Iraanse vluchtelingen goed opgeleid. Ouders die hun kinderen in Nederland op school doen, moeten wennen aan het minder directieve optreden van de docent: in Iran is men meer discipline gewend. Tegelijkertijd wordt het gewaardeerd dat kinderen al op jonge leeftijd leren om zelfstandig over zaken na te denken. De kinderen doen het op school in het algemeen redelijk. Er zijn echter gewenningsproblemen en er is sprake van een taalachterstand. Hierdoor blijven de prestaties van de Iraanse kinderen gemiddeld toch achter bij die van autochtone leerlingen.

Zeer veel volwassen Iraniërs in Nederland hebben taallessen gehad en cursussen gevolgd. Vier op de tien hebben Cito-eindniveau 5 gehaald. Velen zijn ambitieus en succesvol, en pakken alle studiekansen aan die Nederland hen biedt. Er is een voorkeur voor studies die in Iran als prestigieus gelden, zoals geneeskunde, tandheelkunde en technische studies. Daarnaast zal bij de studiekeuze ook meespelen dat taalvaardigheid in het Nederlands bij technische beroepen een minder grote rol speelt dan bij andere beroepen.

Gezondheid

Uit onderzoek (Vera, 1998) blijkt dat er in de gezondheidszorg veel communicatieproblemen zijn, gebaseerd op ver-

schillen in het relatiepatroon tussen arts en patiënt, de diagnose van ziektebeelden en de medicatie. In Iran wordt de dokter als een autoriteit beschouwd die zelfstandig bepaalt welke behandeling nodig is, terwijl in Nederland ook de voorkeur van de patiënt zelf meespeelt. In het algemeen hebben Iraniërs een voorkeur voor medicatie als concrete behandelingsvorm.

De geestelijke gezondheidszorg is voor de meeste Iraniërs een onbekende wereld: men is erg terughoudend om er gebruik van te maken. De scheiding tussen 'gek' en 'normaal' wordt binnen de Iraanse cultuur nogal scherp getrokken. Zo loopt een Iraniër die een beroep doet op een sociaal-psychiatrische dienst de niet geringe kans door zijn landgenoten als geestesziek te worden beschouwd. Depressiviteit, een aandoening die onder vluchtelingen geen uitzondering is, komt echter ook onder Iraniërs relatief vaak voor. De gedwongen migratie, vluchtelingentrauma's, het gemis van het vertrouwde culturele en familiale kader, de onzekerheid over het verblijf in Nederland, het feit dat men geen passend werk kan vinden, stress bij het regelen van complexe zaken: al deze factoren dragen bij aan het vóórkomen van depressies onder Iraniërs. Het leven in ballingschap leidt in veel gevallen tot een gespleten gevoel tussen enerzijds integratie en anderzijds het aanhouden van de eigen culturele banden. De drang tot overleven is daarbij dermate groot dat men psychische problemen die uit die gespletenheid voortvloeien vaak verdringt. Naarmate Iraniërs langer in ons land zijn, raken ze echter meer en meer vertrouwd met de psychische hulpverlening.

Sociale relaties

Bij Iraniërs is minder sprake van een collectief identiteitsgevoel dan bij de meeste andere vluchtelingengroepen. Zoeken bijvoorbeeld Somaliërs elkaar in Nederland op, Iraniërs geven er veelal de voorkeur aan om zich zo snel mogelijk aan te passen aan de nieuwe omgeving en sociale relaties buiten de eigen gemeenschap aan te gaan. Daarbij speelt ook mee dat veel Iraniërs goed onderlegd zijn in de Europese culturele geschiedenis. Gemengde huwelijken tussen Iraniërs en Nederlanders komen dan ook veel vaker voor dan bij andere vluchtelingengroepen. Toch is de aanpassing niet altijd gemakkelijk, onder meer omdat men moet wennen aan de Nederlandse compromiscultuur. Bij relatief veel Iraanse gezinnen komt het binnen enkele jaren na aankomst in Nederland tot echtscheiding. Een op de vijf ouders voedt de kinderen op in een eenoudergezin. Dit kan onder meer verklaard worden uit de sterk veranderde rollenpatronen van de partners in een westerse samenleving. In het land van herkomst is de man, zowel qua status als in financieel opzicht, immers het hoofd van het gezin. Deze ontwikkeling is overigens niet typerend voor Iraanse relaties, maar komt bij nagenoeg alle vluchtelingengroepen voor.

Terugkeer

Veel Iraniërs verkeerden – om uiteenlopende redenen – lange tijd in onzekerheid of men wel in Nederland zou (kunnen) blijven. Onder de groep die in de jaren tachtig is gekomen, leefde lang de hoop op een politieke omwenteling, waardoor terugkeer mogelijk zou zijn. Degenen die rond 1995 kwamen, hebben het erg moeilijk gehad omdat

zij jarenlang in onzekerheid bleven over de verblijfsmogelijkheden in Nederland. In afwachting hiervan verbleven ze in asielzoekerscentra, die weinig privacy en emplooi boden.

Anno 2004 is het politieke klimaat in Iran nog niet wezenlijk gewijzigd, hoewel er kleine tekenen van liberalisering zijn. Het Hoge Commissariaat voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties (UNHCR) verzet zich thans niet tegen gedwongen terugkeer van uitgeprocedeerde, afgewezen Iraanse asielzoekers. Desondanks zijn er geen tekenen die er op wijzen dat het islamitische overheidsbestuur op zijn retour is. De bereidheid om vrijwillig terug te gaan naar Iran is om deze reden zeer beperkt. Vermoedelijk zullen ook betrekkelijk weinig Iraniërs teruggaan wanneer het politieke klimaat wezenlijk verandert. Velen hebben hier inmiddels een plaats in de maatschappij gevonden, zijn gewend geraakt aan de Europese levenswijze en hebben kinderen gekregen die het hier betrekkelijk goed doen. Het is eerder te verwachten dat men op en neer reist – met behoud van het Nederlands paspoort – dan dat men definitief zal terugkeren. Verder valt op dat een deel van de Iraniërs in Nederland doorreist naar landen waar zij de kans op betaald werk groter achten, voornamelijk naar de Verenigde Staten en Canada. Beide landen kennen een grote Iraanse gemeenschap.

3. Tot slot

Iraniërs hebben geen moeite met de westerse leefstijl. De meesten praktiseren hun religie in Nederland niet. Degenen die dat wel doen, kunnen dit goed combineren met het integratieproces in de Nederlandse samenleving. Voor zover zij praktiserend moslim zijn, belemmert dit hun integratieproces niet. Desondanks hebben ze het niet gemakkelijk gevonden om in Nederland te integreren. Hooggestemde verwachtingen over een nieuwe toekomst liepen bij velen stuk op niet te realiseren carrièreperspectieven. Voorts heeft een groot aantal meerdere jaren moeten doorbrengen in een asielzoekerscentrum. Deze factoren hebben bij velen het gevoel in Nederland thuis te zijn ondergraven. Wel is door de jaren heen het besef gegroeid dat terugkeer naar Iran er niet inzit, en dat men er beter aan doet te investeren in verblijf in Nederland. Dat gebeurt dan ook langzamerhand: er is sprake van een opkomst van Iraanse bedrijven en de aanwezigheid van Iraanse intellectuelen in verschillende Nederlandse instellingen.

Literatuur

COA, 2002, Landen van herkomst. Informatie over twaalf landen waar asielzoekers vandaan komen. Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers, Den Haag.

Ghorashi, H., 2003, Ways to survive, battles to win: Iranian women exiles in the Netherlands and the US. New York Nova Science Publishers.

Hessels, T., 2002, Iraniërs in Nederland, een profiel. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Den Haag.

Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2003, Algemeen ambtsbericht Iran. Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag.

Tillaart, H. van den, et al., 2000, Nieuwe etnische groepen in Nederland. Een onderzoek onder vluchtelingen en statushouders uit Afghanistan, Ethiopië en Eritrea, Iran, Somalië en Vietnam. Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen, Nijmegen.

Tillaart, H. van den, 2001, Monitor etnisch ondernemerschap. Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen, Nijmegen.

Vera, P., 1998, Dan is je spiegel gebroken. Een onderzoek naar de problemen van vluchtelingen met gezondheid en gezondheidszorg in Nederland. Brabants Ondersteuningsinstituut Zorg, Tilburg.